

Nacionalni okvir prakse uvažavanja različitosti u Sloveniji

Tea Radojković, Anja Palčič

Obrazovanje

S obzirom na posebnu dimenziju uključivanja dece tražilaca azila i dece izbeglica u obrazovanje, Ministarstvo prosvete, nauke i sporta preporučuje **model inkluzije u dva koraka**. Pre upisa učenika u redovnu nastavu za decu se organizuje 20-časovna pripremna faza. Nakon toga deca se uključuju u redovnu nastavu, pri čemu imaju pravo na dodatnu stručnu pomoć u učenju slovenačkog jezika; preporučuje se kontinuirani oblik implementacije. Nakon završene uvodne faze, učenik se uključuje u prateći program, gde mu se pruža dodatna podrška u periodu od dve školske godine, jer program obuhvata aktivnosti koje nudi kako škola, tako i lokalna sredina (učenje slovenačkog kao drugog jezika, pomoć u učenju, individualni programi za učenike, prilagođavanje metoda i oblika rada u nastavi i prilagođavanje ocenjivanja tokom školske godine, podrška uključivanju u interesne aktivnosti u školi i lokalnoj sredini, različiti praznični mogućnosti i aktivnosti u lokalnoj sredini, napredni kursevi jezika i podrška u organizovanju dopunske nastave maternjeg jezika i kulture dece doseljenika).

U 2016. godini izrađen je i usvojen Dodatak Programu opismenjavanja slovenačkog jezika za odrasle koji govore druge jezike sa aneksom za maloletne podnosiocce zahteva za međunarodnu zaštitu, uzrasta 15-18 godina. Program podržava adekvatnije uključivanje odraslih u osnovne škole. Pismenost na slovenačkom za odrasle koji govore druge jezike je obrazovni program osmišljen da opismeni ljude kojima nije maternji jezik slovenački. Program ima dodatak sa posebnim sadržajem i uputstvom za sprovođenje za maloletne tražioce azila, uzrasta od 15 do 18 godina. Svrha prilagođavanja ovog programa maloletnim tražiocima azila je njihovo osnaživanje da se integrišu u obrazovanje odraslih, čime se povećavaju mogućnosti za njihovu integraciju u slovenačko društvo. Unapređivanjem njihovih veština pismenosti biće im lakše da se integrišu u različite oblasti društva.

Osnovna škola Livada Osnovna škola Livada (Ljubljana) ima specifičan status u Sloveniji zbog različitosti svojih učenika: više od 90% učenika je druge etničke pripadnosti. Izvod iz intervjua sa direktorom Goranom Popovićem (Slogopis br. 24, oktobar 2016). „Gradili smo model uključivanja imigranata u redovno obrazovanje i jačanja znanja slovenačkog jezika. Ministarstvo prosvete, nauke i sporta obezbeđuje školama koje upisuju decu migrante časove slovenačkog jezika, ali značajno manje, a i učenje u velikoj grupi je znatno manje uspešno od individualnog rada obaveznih časova, ali je odziv učenika i roditelja veoma pozitivan, jer deca besplatno uče slovenački jezik, a istovremeno, kao pretčas, čas slovenačkog jezika ne ometa redovnu nastavu.

U pripremnom odeljenju đaci su deo starosno heterogene grupe, ali to ne zabrinjava, jer je akcenat na učenju slovenačkog jezika, a svi dele isto (znanje) i (ne) pismenost. Ovaj model im omogućava da se delimično uključe u redovnu nastavu i u kontakt sa vršnjacima, što je prednost u smislu socijalizacije.

Naš dvostepeni model integracije dece imigranata razlikuje se od evropskih dvostepenih modela koji obično predstavljaju paralelnu obrazovnu liniju, dok učenike uključujemo u redovni program, koji bi se mogao definisati kao postepeni dvostepeni model koji se spaja u jednostepeni model. Naše metode rada su i na evropskom nivou prepoznate kao izuzetno kvalitetne. Uprkos mnogim poteškoćama u rešavanju međuetničkih sukoba u školi u prošlosti, oni su izbledeli sa mnogim našim naporima. Veliki akcenat stavljamo na upoznavanje različitih kultura i jačanje poštovanja različitosti, što smanjuje netoleranciju.

Kao deo **#MigratE D project**, učenici Osnovne škole Livada (Ljubljana) su u saradnji sa Platformom SLOGA pripremili kratki film o multikulturalnosti i migracijama u svojoj školi. Kratki film predstavlja priče učenika i učiteljice Osnovne škole Livada, multikulturalne škole poznate po upisu dece iz imigrantskih porodica. Učenici i nastavnik razmišljaju o svom dolasku u Sloveniju, razlozima odlaska iz domovine, prvim utiscima o Sloveniji i školi i planovima da ostanu u Sloveniji ili se vrate u domovinu.

Različiti oblici **pozitivne diskriminacije** obezbeđuju neprivilegovanoj deci bar približno iste mogućnosti u obrazovanju. Politika pozitivne diskriminacije u obrazovanju počela je kao odgovor na teoriju kulturne deprivacije. Ova teorija naglašava da se jednakost obrazovnih mogućnosti može ostvariti samo nadoknađivanjem kulturnog nedostataka dece koja potiču iz siromašnih porodica i žive u kulturno osiromašenom okruženju. Zbog toga su potrebni posebni programi kompenzacije.

Oblici pozitivne diskriminacije koje je omogućila osnovna škola:

- ▶ subvencionisana hrana;
- ▶ dodatna podrška učenju;
- ▶ dodatna pomoć deci sa posebnim potrebama;
- ▶ besplatni udžbenički fond;
- ▶ novčana pomoć siromašnijim učenicima u plaćanju škole u prirodi, ekskurzija i sl. (školski fond);
- ▶ korišćenje računara i pomoć;
- ▶ škola za roditelje.

Socijalni rad

Programi podrške porodici

Programima podrške porodici smanjujemo nejednakosti u društvu, jačamo položaj ugroženih porodica i doprinosimo većoj socijalnoj inkluziji porodica i pojedinaca. Pre svega, ovi programi su usmereni na decu, mlade i njihove porodice, jer briga o zdravom razvoju naše mlade generacije predstavlja brigu o celom društvu. Programi su dugoročni, besplatni i široko dostupni i zasnovani su na savremenim konceptima podrške i (samo)pomoći.

Porodični centri

Organizovali smo Porodične centre, koji su mesto druženja različitih generacija, jačanje društvenih uloga pojedinaca, podrška lakšem usklađivanju porodičnog i profesionalnog života i mesto razmene dobrih praksi i pozitivnih iskustava. Pored toga, Centri pružaju edukativne i praktične radionice o razvijanju pozitivnog roditeljstva, sprovode praznične aktivnosti za decu i organizuju povremeno čuvanje dece. Porodični centri nude svoje usluge besplatno.

Porodični predstavnici

Predstavnik porodice nudi porodici deteta sa posebnim potrebama razgovor, podršku i informacije o programima podrške porodici.

Primeri projekata u Sloveniji čiji je fokus podsticanje različitosti:

PROJEKAT ŠIPK: Izrada Programa podrške deci izbeglicama u inkluziji u socijalno okruženje (STIK), koji je uključivao rad sa imigrantima

Osnovni cilj projekta bio je da se popuni praznina u strukturiranim, smišljenim i profesionalno zasnovanim aktivnostima koje bi pomogle deci izbeglicama i imigrantima uključenoj u programe poslovne jedinice Slovenske filantropije u Mariboru da se priključe novom društvenom okruženju, posebno u kontekstu škole. Indirektno, kroz vođenje i planiranje rada studenata, profesor je radio u ovoj oblasti u okviru gore opisanog projekta ŠIPK STIK. Većina od dvadesetak učenika koji su bili uključeni u projekat bili su uključeni u obrazovanje slovenačkog jezika tokom školske godine, kada je projekat bio u toku, tako da su pre otprilike pola godine već bili uključeni u obrazovanje pre samog učešća u projektu.

Tokom projekta, studenti su intenzivno radili sa 20 učenika izbeglica i imigranata. Učenici su dobijali pomoć za obuku i psihosocijalnu podršku u vidu redovnih susreta sa studentima dva puta nedeljno, u vidu redovnih mesečnih sastanaka svih učenika i studenata, a u poslednjih mesec dana i u vidu povremenih susreta sa tutorima – njihovim vršnjacima, koji su tokom projekta obučeni za tutorski rad. Učenici i savetnik u školi su izneli pozitivne efekte ovih sastanaka kako na aktivnosti učenja tako i na socijalnu inkluziju dece izbeglica i imigranata. Profesor se redovno (svake druge nedelje) sastajao sa studentima i zajedno su reflektovali svoj rad i planirane buduće aktivnosti. U slučaju dilema učenici su se i individualno konsultovali sa nastavnikom. Učiteljica je zajedno sa učenicima planirala i prisustvovala zajedničkim mesečnim sastancima sa decom, gde su učenici izvodili grupne aktivnosti za svu decu uključenu u projekat.

Projekat je uglavnom pružao individualnu podršku u procesu učenja, dok su učenici bili veoma inovativni u izboru aktivnosti i resursa učenja. Brzo su shvatili da je potrebna dobra priprema, ali da na sastancima rad treba prilagoditi sposobnostima, trenutnom raspoloženju i trenutnim obavezama učenika.

Profesor je naglasio da je za svaku efikasnu pomoć učeniku – kako za učenje jezika, tako i za sticanje šireg kulturnog aspekta – ključno da učenik može da ostvari što veći kontakt sa svojim vršnjacima i da teži ka odnosu podrške sa njim/njom,

ponekad na račun postizanja ciljeva učenja. Odnos podrške između nastavnika i učenika ima ogroman potencijal da stimulira učenje. Problem je, međutim, što se kod preterane produktivne orijentacije često dešava da učenje postane otuđujući faktor između nastavnika i učenika. Prilikom izbora kanala komunikacije, profesor Košir objašnjava da bi bilo teško izdvojiti najbolji kanal komunikacije, jer svako dete ima drugačiji. Smatra da je važno da dete pokaže da nam je stalo do njega i da smo istinski zainteresovani za njega, postepeno mu dajući osećaj sigurnosti, što ponekad traje nekoliko nedelja, ili meseci. Odličan medij za prevazilaženje jezičkih barijera mogu biti igre, likovne aktivnosti, sport i, naravno, različita didaktička sredstva za usvajanje jezika.

Za uspešnu socijalizaciju deteta neophodan je i rad sa grupom. Dosledna poruka je da smo odgovorni za dobrobit svih u grupi. U projektu se sistem vršnjačkog podučavanja pokazao kao primer dobre prakse. Aktivnosti koje su bile najefikasnije i u kojima su se jačala osećanja privrženosti i naklonosti su zajednički susreti svih učenika i studenata, na kojima se ne samo učilo, već se i uglavnom bavljalo.

Projekat USTuj, DIMEP u ŠIPK-STIK

U sklopu ovog projekta, izbor aktivnosti za pomoć u učenju uvek je bio prilagođen potrebama dece. Dve devojke kojima je student pomagao često su same govorile o oblastima o kojima smatraju da nemaju dovoljno znanja. Uvod u aktivnost trajao je nekoliko minuta i sadržao je opušten razgovor, na primer, kako su proveli dan, kako su se osećali, da li su želeli da razgovaraju o nečem posebnom ili su obavljali opuštajuće aktivnosti kao što su igre loptom, pamćenje itd. Iako su to bile igre, ove aktivnosti su pomogle devojčicama da kontinuirano obogaćuju svoj rečnik. Maternji jezik devojaka je bio albanski, a sam tutor/diplomirani student je takođe imao izbegličko iskustvo (izbeglica sa Kosova). Pokušavala je da razgovara sa devojka na slovenačkom jeziku, dok je za duže prevode koristila albanski jezik. Apsolvent veruje da su crteži definitivno najbolji komunikacijski kanal kojim se može doći do deteta; kroz crteže, slike i ilustracije deca mogu mnogo i uspešno da komuniciraju.

U prevazilaženju jezičkih barijera i za uspešnu socijalizaciju deteta, anketarka Rezarta Zumeri, iz sopstvenog iskustva, kao dete koje dolazi iz drugačije kulturne sredine, ističe da je uvek želela da je sami učitelji svrstavaju u grupe, kako se ne bi osećala isključeno. Svesna je da je imala problema sa drugovima iz razreda oko izrugivanja i neprihvatanja nacionalne i verske pripadnosti. Ona smatra da bi nastavnici trebalo da budu svesniji odnosa druge dece prema deci u nepovoljnom jezičkom položaju i da budu budniji prema činjenici da se ova deca osećaju prijatno u učionici, a ne samo da se fokusiraju na postignuća u učenju deteta imigranta. Kao najefikasnije aktivnosti ona ističe spontane razgovore, jer kroz iskren i opušten razgovor detetu dajemo do znanja da nam je stalo do njega i da želimo da mu pomognemo.

Primer aktivnosti u kojoj su deca rado učestvovala su zajednički mesečni sastanci projekta ŠIPK-STIK usmereni uglavnom na relaksaciju. Na jednom od zajedničkih sastanaka planirali su da naprave kartice sa njihovim imenima, a na poleđini su deca crtala šta vole da rade u slobodno vreme. Ovakve aktivnosti su se pokazale

kao dobre jer su učenicima olakšale planiranje aktivnosti vezanih za dečje hobije (npr. na prvom zajedničkom sastanku jedna od devojčica je nacrtala knjigu, čime je pokazala da voli da čita knjige u slobodno vreme; i pa joj je svršeni student doneo razne knjige i oni su ih zajedno čitali, raspravljali o njima, objašnjavali reči koje nije razumela na slovenačkom, a devojka je istovremeno obogatila svoj rečnik).

Još jedan primer aktivnosti: na jednom od susreta, tutor je planirao jednostavnu aktivnost, odnosno pronalaženje skrivenog predmeta u prostoriji. Ova igra je zahtevala upotrebu reči toplo, mlako, hladno, ledeno. U početku, tutor je bio u izvesnoj meri zabrinut da će igrice biti dosadna devojčici, ali je tokom prvog pokretanja ove aktivnosti student naučio da ponekad čak i najjednostavnije aktivnosti mogu biti teške za decu koja ne govore slovenački Jezik; Naime, devojke duže vreme nisu uspevale da pravilno koriste reči vruće, mlako, hladno itd., delovale su veoma nezainteresovano; a posle još igranja tutor je shvatio da devojke nisu razumele uputstva. Kada je devojčicama objasnila pravila igre na albanskom, igra je postala zanimljiva i devojčice su čak više puta tražile od učenika da je ponovo zaigra.

Osnovna škola Tabor 1, Maribor

Rad sa decom kombinuje prijatne i opuštajuće aktivnosti; ako deca ne razumeju nijedan drugi jezik, nastavnik komunicira gestovima, oponašanjem i slikama. Ako deca dolaze sa slovenskog područja, nastavnik koristi njihov jezik ili jednostavan slovenački, koji učenici razumeju uz pomoć izraza lica i gestova. Nastavnik koristi frontalni, individualni oblik učenja, rad u parovima i grupama, sve u zavisnosti od uzrasta i znanja učenika. Pri prvom kontaktu sa detetom koje ne razume slovenački, učiteljica se predstavlja gestom sebe, izgovara svoje ime, a zatim gestikulira učeniku da uradi isto. Uvek je važno da prvi pristup bude opušten, osmeh i ohrabrujuća reč, iako se verbalno ne razumeju. Ton glasa je takođe veoma važan.

Nastavnici koriste različite aktivnosti, npr. crtanje, slikanje, igranje (posebno sa mlađom decom), kroz slike, opise slika i razgovore. Ako postoji mogućnost upotrebe maternjeg jezika, nastavnik ga svakako koristi, jer olakšava komunikaciju; na primer, sa engleskim, srpskim, hrvatskim, osnovama albanskog, ruskog... Ako ne postoji mogućnost upotrebe maternjeg jezika, obično se koriste gestovi i mimika uz pomoć slika.

Dete se najlakše može otvoriti kroz razgovor ili gestove, uz osmeh, a svakako uz ljubaznost i razumevanje. Jezičke barijere se mogu prevazići izrazima lica, gestovima, čak i uz pomoć rečnika, ali je to definitivno najlakši način za korišćenje slikovnog materijala. Drugeve iz razreda treba podsticati da razgovaraju sa detetom iz inostranstva, da zajedno rade razne aktivnosti... Deca odlično prihvataju igre kao što su Aktivnost ili Memorija. Mnoge materijale (posebno vizuelne i tekstualne) priprema i prilagođava nastavnica sama. Ideje nastavnika nastaju odmah, iz iskustva. Igra se može uključiti u aktivnost na osnovnom nivou.

Učiteljica je naučila mnogo od dece i odraslih kojima je predavala, uključujući osnove njihovih jezika kao što su albanski ili ruski, i shvatila je da su neki od nas

kulturološki veoma različiti, i da je isti gest ili izraz lica koji uzimamo zdravo za gotovo, može biti veoma različitog značenja od našeg. Na primer, predavala je visokoobrazovanoj Albanci iz Tirane, a jezik komunikacije je bio engleski. Na kraju učiteljinog objašnjenja, učiteljica ju je pitala da li razume. Klimnula je s leva na desno. Učiteljica joj je ponovo objasnila i još jednom je pitala da li razume. Ponovo je klimnula s leva na desno, ovoga puta jače. Učiteljica je još jednom ponovila objašnjenje, polako i precizno, ali je reakcija žene bila ista. Tada je učiteljica pitala ženu šta je to što ona nije razumela. Žena ju je začuđeno pogledala i rekla učiteljici da je sve razumela i da je sve razumela prvi put. Saznali su da na albanskom klimanje s leva na desno znači DA, a klimanje nagore nadole znači NE, za razliku od slovenačkog.

Za učenje i proces učenja, interkulturalne razlike su veoma važne. Kao primer, učiteljica kaže da Rusi veoma poštuju učitelja i da će učiniti sve što učiteljica uputi. Za Arape zavisi od toga da li se žena (takođe devojka) uči u grupi muškaraca (dečaka). Ako jeste, neće progovoriti ni jednu jedinu reč, iako zna mnogo, jer ne želi da pokaže svoje znanje muškarcima i tako ih zaseni.

Postoje i neke tematske oblasti koje je teže prihvatiti nekim kulturama, npr. golo ljudsko telo. Ovakve kulturološke razlike ponekad je veoma teško prevazići, na primer, učiteljica je podučavala žene iz Arabije. Učiteljica je radila sa ženama u pauzama kada su muškarci išli na piće. Žene su tada otvoreno i bez stida govorile na slovenačkom, a mnoge su pokazivale veće znanje slovenačkog u odnosu na svoje muževe.

Osnovna škola Olga Meglič, Ptuj, Slovenija

Način rada zavisi od više faktora: ako je učenik iz srpskog ili hrvatskog govornog okruženja, lakše mu je da priča, razume slovenački, brže se prilagođava i lakše uspostavlja kontakte sa drugim učenicima. Stoga je potrebno prvo razgovarati sa učenikom. OŠ Olga Meglič, Ptuj, Slovenija kako bi se utvrdilo njegovo/njeno razumijevanje slovenačkog i na osnovu ovih preliminarnih nalaza nastavnik priprema plan rada. Oblici rada koje nastavnica koristi slični su onima koje koristi za rad sa drugim učenicima, ali njihovo izvođenje oduzima više vremena, jer nastavnica koristi i metod vizualizacije, uključujući crtanje ili igru. Efikasnost zavisi od stepena razumevanja, izraženog interesovanja i domaće podrške. Takav učenik sedi u prvom redu, tako da nastavnik lako prati njegov napredak, pomaže mu, prevodi. Tokom časa, koji se održava odvojeno, nastavnik i učenik zajedno čitaju priču, nastavnik skicira tok priče, prevodi uputstva za jezičku vežbu, kako bi ih učenik razumeo i potom mogao da uradi vežbu (kada se bavi sa, na primer, glagolima). Nastavnik često podstiče poređenje sa maternjim jezikom deteta, što je zanimljivo i školskim drugovima učenika.

Kada se radi sa kineskim studentima, pristup je drugačiji. Nastavnik priprema učenicima osnovna pitanja slovenačkog jezika, koja oni zapisuju na računaru i prevode. Za bolje razumevanje, crtež, slikanje i fotografija su izuzetno važni u usvajanju određenih književnih tekstova, kao i gledanje filma (npr. Pastirci, Bratovščina Sinjega galeba).

Način prevazilaženja jezičkih barijera zavisi od jezika kojim učenik govori. Upotreba

određenog kompajlera je svakako od pomoći; ipak, ponekad u školi već postoji učenik koji dolazi iz istog jezičkog okruženja, a on/ona služi kao prevodilac; ovo je posebno dobro prihvaćeno među Kinezima.

Prilikom socijalizacije deteta u okruženje, prvi utisak je svakako najvažniji, posebno kada učeniku treba da stavimo do znanja da je dobrodošao i prihvaćen. Učenici su spremni da unapred prihvate svoje nove školske drugove, upoznavajući se sa njihovim mogućim teškoćama, posebno u slučaju jezika, dajući im na taj način do znanja da je prihvaćen, pomažu mu u svakodnevnim i osnovnim pitanjima (raspored, menjanje učionica, užina itd.). Drugi učenici uvek pozitivno reaguju, radoznali su. Kao nastavnik (a još više kao razredni starešina), ispitanih zadaje jednog đaka nedeljno kako bi bio siguran da novi učenik ne bude isključen, pomaže mu/joj kada postoji znak koji označava kraj časa, kada menjaju učionice, uzimaju sportsku opremu i sl.

Učenici imigranti veoma vole ako mogu da predstave svoju zemlju pred razredom, ako mogu da urade bilo šta što je vezano za njihovu kulturu. Na primer: učenica, koja je bila muslimanka, predstavila je svoju zemlju i veru; budući da je, dok je čitala Kuran na arapskom, savladala i arapsko pismo; napisala je na tabli ono što su joj drugi učenici i učiteljica rekli da napiše. Ovo je bilo izuzetno zanimljivo za sve učenike. Kada su pred drugarima iz razreda govorili o opisu procesa pravljenja nečega, učenici iz inostranstva su bili veoma zainteresovani da predstave neka jela iz svoje kulture, svojih običaja itd. Za kućnu lektiru birali su najpopularniju omladinsku literaturu svoje nacionalne književnosti i predstavljali je drugarima iz razreda.

Inkluzija odraslih i dece u Pegas-u

Svrha projekta, kao što i sam naziv govori, jeste uključivanje dece i odraslih. Koncept inkluzije proizilazi iz mentaliteta omogućavanja optimalnog svestranog razvoja pojedinca u skladu sa potrebama i mogućnostima svakog deteta, jer svako dete ili odrasla osoba ima pravo na ravnopravan život u društvu. UNESCO (2009) definiše inkluziju kao potpuno prihvatanje i inkluziju sve dece i mladih sa ciljem razvijanja harmonije i osećaja pripadnosti kako unutar grupe tako i u društvu. Inkluzija kao takva je stoga proces prihvatanja, traženja boljih načina, identifikovanja i uklanjanja ili prevazilaženja barijera, pružanja rane i sveobuhvatne brige i podrške detetu i okolini, proces koji omogućava prisustvo, učešće i uspeh svakog deteta i mlade osobe. Ovo podstiče sve pružaoce obrazovanja da otkriju inovativne, interaktivne metode podučavanja i učenja koje stvaraju podsticajno okruženje za učenje za decu, kao i za odrasle, koji su, iz različitih razloga, izloženi marginalizaciji, isključenosti ili neuspehu. Stoga je Turističko gazdinstvo Ževnik u saradnji sa svojim partnerima odlučilo da aplicira na projekat kako bi djeci i odraslima sa invaliditetom pružilo mogućnost besplatnog smještaja i učešća u aktivnostima koje se odvijaju na imanju.

Projekat ima za cilj izgradnju natkrivene arene za jahanje, koja će trajno omogućiti realizaciju aktivnosti tokom cele godine, a nesamo 2-3 meseca, jer izvođenje aktivnosti u velikoj meri zavisi od vremenskih uslova i samim tim je veoma ograničavajuće u obavljanju različitih aktivnosti. Ova investicija bi odmah mogla da poveća broj

uključenih osoba sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom, jer je organizovanje ovih događaja veoma zahtevno, što je ujedno bio i glavni razlog za izgradnju natkrivene jahalice. Dodatni cilj je da se uporedo sa slobodnim aktivnostima iz projekta odvijaju redovni časovi jahanja i drugi događaji, omogućavajući spontanu interakciju, adaptaciju, pomoć u pripremi i doradi konja, a time i prihvatanje i razumevanje različitosti na ljudskom, empatičnom nivou. Već povremenim posetama gazdinstava različitih osetljivih grupa, sve je očiglednija ugroženost i stigmatizacija osoba sa invaliditetom, a pozitivni efekti života u prirodi, suživota sa životinjama, poboljšanja zdravlja i boljeg opšteg psihofizičkog blagostanja takođe su primećeni. Kroz razgovore sa različitim roditeljima i organizacijama, potekla je ideja o povezivanju redovnih poljoprivrednih aktivnosti (škola jahanja, kampova i sl.) sa aktivnostima vezanim za organizacije i udruženja koja se bave ugroženijom populacijom, u cilju međusobnog prihvatanja i razumevanja, kao i kao promovisanja korisnih efekata povezivanja sa konjima i na zdravstvenom i na socijalnom nivou. Projekat obuhvata aktivnosti koje pokrivaju svih 6 opština regije Posavje, jer je svrha projekta i podizanje svesti o važnosti uzajamnog poštovanja suživota sa ljudima, životinjama i prirodom. Zbog natkrivenog prostora za jahanje, aktivnosti se mogu odvijati tokom cele godine i u svim vremenskim uslovima, što će dovesti do veće iskorišćenosti objekta i veće dostupnosti za sve ciljne grupe, a posebno za one ugrožene. Razvojem turističkih aktivnosti prilagođenih osobama sa invaliditetom ojačao bi identitet Čateža, koji već dugi niz godina unapređuje svoju drugu lokalnu terapijsku i turističku ponudu.

Odeljenske starešine i uključivanje marginalizovanih grupa učenika u odeljenske zajednice

Odeljenjski starešina ima veoma važnu ulogu u procesu obrazovanja. Različitost učenika je jedan od izazova sa kojima se on/ona suočava na poslu. Različitost je rezultat različitih verskih, rasnih i etničkih grupa kojima učenici pripadaju, kao i statusa invaliditeta i socio-ekonomskog statusa porodica učenika. Sve gore navedene razlike mogu dovesti do marginalizacije na nivou škole, a još više na nivou razreda, gde učenici provode većinu svog vremena u kontaktu jedni sa drugima. Često se dešava da učenici koji se razlikuju od većine budu gurnuti u stranu. Ovde možemo govoriti o segregaciji. Vršnjaci različito reaguju na različitost. U većini slučajeva, biti drugačiji je nešto nepoželjno, i zato su učenici koji se vide kao „drugačiji“ stigmatizovani. Gofman (1984) opisuje društvenu stigmatu kao poseban odgovor okoline na ono što se percipira kao „drugačije“. Stereotipi i diskriminacija su termini koji su usko povezani sa stigmatizacijom. Manstead i Hevstone (1995) definišu stereotipe kao degradirajuće stavove, negativne emocije ili neprijateljsko ili diskriminatorno ponašanje osobe prema drugima koji pripadaju određenoj društvenoj grupi. Šetinc Vernik i Vernik Šetinc (n.d.) shvataju diskriminaciju kao stavljanje stereotipa u delo.

Anketom je obuhvaćeno 381 razredni starešina u slovenačkim školama. Utvrdili smo da ni godine radnog staža, ni veličina mesta gde nastavnici rade, ni nivo nastave nisu u korelaciji sa samoevaluacijom odeljenjskih starešina o stepenu kvalifikacije potrebnom za integraciju marginalizovanih učenika. Kada je reč o količini znanja koja je potrebna za integraciju marginalizovanih učenika u odeljenje, ustanovili smo da su oni koji predaju odeljenje od prvog do petog razreda stekli veću

kompetenciju u integraciji marginalizovanih učenika nego oni koji predaju razrede od šestog do devetog. Smatramo da je razlog veći broj pedagoških predmeta koji su obuhvaćeni nastavnim planom i programom. Analiza podataka pokazala je da nastavnici iz većih gradova imaju više iskustva u integraciji marginalizovanih učenika. Razlog za to je verovatno veći protok ljudi u velikim gradovima, a samim tim i veoma raznoliko stanovništvo. Takođe smo utvrdili da nastavnici od prvog do petog razreda provode više vremena u planiranju časova za marginalizovane učenike nego oni koji predaju u višim razredima. Ovi rezultati su očekivani, s obzirom na činjenicu da nastavnici nižih razreda imaju veću ulogu u podučavanju socijalnih veština nego nastavnici viših razreda. U anketi smo pitali odeljenske starešine o teškoćama integracije pojedinih marginalizovanih grupa. Utvrdili smo da odeljenske starešine imaju najviše problema pri integraciji učenika različitih kulturnih sredina, a najmanje pri integraciji onih koji žive u nepovoljnim društvenim uslovima. Istraživanje pokazuje da su nastavnici uglavnom ocenili predložene strategije kao veoma uspešne. Odeljenske starešine su dale prvo mesto strategiji koja motiviše učenike da u školu donesu predmet koji ih podseća na njihovu kulturu. Sledeća na redu je strategija u kojoj učenici iz drugog jezičkog okruženja uče svoje školske drugare pesmi na njihovom maternjem jeziku. Zatim postoji strategija formiranja različitih grupa koje se stalno menjaju za timski rad. Učenici tako imaju priliku da komuniciraju sa drugima. Najgora strategija je bila ona koja predlaže da se marginalizovanim studentima ponudi pomoć po sistemu nagrađivanja, što znači da svaki učenik koji pomogne marginalizovanom učeniku dobije žeton. Nakon što sakupi određeni broj žetona, učenik dobija nagradu. Pretpostavljamo da je strategija ocenjena kao nepoželjna jer uključuje pokušaj kupovine naklonosti prema marginalizovanim vršnjacima. Na osnovu rezultata istraživanja zaključujemo da bi bilo mudro da razredni starešine steknu što više strategija za integraciju marginalizovanih grupa tokom svog formalnog obrazovanja. To bi im olakšalo da izaberu odgovarajuću strategiju koja odgovara radu u odeljenskoj zajednici i posledično bi značajno olakšalo integraciju učenika.

Digitalne veštine ranjivih grupa – jačanje zapošljivosti na tržištu rada

1. Veće za učenje i veštine (Isc)

Cilj MoLeNET programa je da promoviše širu upotrebu mobilnog učenja. Projekat je fokusiran na razvoj „životnih veština“. Njegova svrha je da izgradi samopouzdanje i podstakne korisnike da unaprede svoja osnovna znanja i napreduju ka daljem usavršavanju. Motiviše korisnike da rade i individualno i u grupama. Pored toga, učenje mobilne tehnologije kao obrazovne pomoći takođe poboljšava komunikacijske veštine korisnika.

2. Priprema mladih za buduće tržište rada: inovativni pristup

Cilj projekta je transformacija karijernog vođenja mlađe generacije uvođenjem inovativnog pristupa za pripremu za buduće poslove. Specifični ciljevi projekta su sledeći: Promovisanje inovativnog razmišljanja i razmišljanja orijentisanog na budućnost: Angažovanje mladih pojedinaca u inovativnim 3D virtuelnim okruženjima za učenje, uključujući igre, kako bi im se pomoglo da se bolje pripreme za buduće poslove. Pored toga, partneri su pokrenuli takmičenje „Poslovi budućnosti“, gde mladi ljudi mogu da pokažu svoju kreativnost, kritičko razmišljanje i razmišljanje orijentisano na budućnost.

Unapređenje inovativnih sposobnosti karijernih savetnika i profesionalaca: razvoj scenarija, kreativne radionice, evropsko takmičenje za inovativne usluge karijernog savetovanja i e-knjiga najboljih praksi u karijernom savetovanju zasnovanom na igricama za poboljšanje inovativnih sposobnosti pružalaca karijernog vođenja. Ovi pristupi imaju za cilj da osnaže mlade odrasle sa veštinama i načinom razmišljanja neophodnim da se prilagode svetu koji se razvija.

Projektni partneri su razvili igru koja pomaže učenicima u kritičkom razmišljanju, donošenju odluka i drugim bitnim veštinama. Na osnovu istraživanja, ustanovljeno je da je za mlade ljude ključno da budu informisani o budućim poslovima i promenama u svetu rada. Međutim, polovina ispitanika trenutno ne uči o ovim temama u školi. Pored kreativnosti, inovativnosti i preduzetničkog duha, ispitanici su kao najvažnije karijerne veštine za budućnost ocenili poznavanje trendova na tržištu rada, samosvest, fleksibilnost i otvorenost za promene. Istraživanje je takođe otkrilo da je pružaocima karijernog vođenja potrebna bolja priprema za buduće trendove zapošljavanja. Konkretno, trebalo bi da unaprede svoje znanje o trendovima na tržištu rada i potrebama mladih, kao i svoju sposobnost da kreiraju nove alate dizajnirane za novu digitalnu generaciju. Većina ispitanika ne može da identifikuje konkretan izvor informacija na mreži i da prizna nedostatak „sve u jednom“ platformi koja na adekvatan način pruža informacije o tome kako raditi sa mladima na ovoj temi.

Na osnovu ovih nalaza, partnerstvo je razvilo plan budućeg karijernog vođenja, kreiralo scenario učenja zasnovano na igricama i uvelo platformu 3D virtuelnog sveta koja ima za cilj da pomogne mladim ljudima da se bolje pripreme za svoje buduće poslove. Glavni ishod projekta je karijerna igra „Future Time Traveler“, koja inovativno kombinuje nove digitalne tehnologije (3D virtuelna okruženja za učenje) sa obrazovnim metodologijama igara kako bi se stvorila jedinstvena simulacija sveta budućnosti.

Karijerna igra se zasniva na izazovnim misijama u kojima mladi ljudi istražuju svet budućnosti, razumeju trendove koji oblikuju buduće tržište rada, nove uloge u poslu i veštine koje će im biti potrebne. To podstiče njihovo razmišljanje o karijeri u donošenju odluka i orijentaciji na budućnost. Ozbiljni scenariji igara uključuju elemente soba za bekstvo, onlajn potrage, potrage za blagom, strategija i avanturističkih igara koje mogu olakšati proces donošenja odluka o karijeri i pomoći korisnicima da koriste informacije o tržištu rada. Vizuelni podsticaji i pristup usmeren na korisnika promovisu angažovanje i stvaraju zaista jedinstveno iskustvo učenja. Okruženje virtuelne realnosti je dizajnirano oko priče koja uključuje korisnike u putovanje učenja, uključujući različite virtuelne prostore.

3. Aktiviranje tržišta rada ranjivih grupa

Cilj projekta je smanjenje dugoročne nezaposlenosti i zavisnosti od garantovane minimalne pomoći efektivnom integracijom ugroženih grupa, posebno primalaca garantovane minimalne pomoći, na tržište rada kroz njihovo učešće u specifičnim programima razvoja veština i usluga.

Program se sastoji od dve vrste podrške: savetodavna podrška (pre nego što se pojedinci aktivno uključe u zapošljavanje): Ova podrška je osmišljena da pomogne

primaocima garantovane minimalne pomoći u njihovoj aktivaciji i integraciji na tržište rada. Očekivani ishod je angažovanje 1.200 pojedinaca. Mentorska podrška (dok korisnik učestvuje u obuci ili drugim aktivnim merama zapošljavanja): Ova podrška je usmerena na identifikaciju ličnih i profesionalnih prepreka i izazova sa kojima se korisnici suočavaju u procesu obuke ili zapošljavanja. Takođe nastoji da utvrdi faktore i razloge koji ometaju integraciju korisnika u obrazovno ili radno okruženje. Očekivani ishod je angažovanje 1.200 pojedinaca.

Projekat ima za cilj da pruži ove oblike podrške kako bi se pomoglo ugroženim pojedincima da prevaziđu barijere i uspešno pređu na tržište rada, smanjujući na kraju njihovo oslanjanje na garantovanu minimalnu pomoć.

Program obuhvata kombinaciju mera usmerenih na aktiviranje dugotrajno nezaposlenih lica na tržištu rada, uključujući finansijske i motivacione podsticaje. Jedna od mera je i savetodavno-motivacioni program osmišljen da podstakne i pomogne primaocima garantovane minimalne pomoći da učestvuju u obuci i drugim merama aktivnog zapošljavanja, čime se olakšava njihova integracija na tržište rada.

Različitost naše kompanije je savršena osnova za bolje razumevanje sveta oko nas

Program CARE se zasniva na tri stuba, definisana na sledeći način: ZA TELO, ZA DUŠU, ZA RAVNOTEŽU RAD-ŽIVOT. Aktivnosti koje se nalaze u okviru svakog od stubova odnose se na sve zaposlene bez obzira na njihov pol, godine, obrazovanje, rasu, nacionalno poreklo, verska ubeđenja, seksualnu orijentaciju ili političku pripadnost. Cilj projekta: Želeli smo da zaposleni znaju koliko su važni za poslovanje kompanije i da poruku dobiju na drugačiji način, odnosno ne samo rečima. Znamo da su zadovoljni zaposleni takođe posvećeniji poslu, osećaju pripadnost kompaniji, inovativniji i produktivniji.

Pojedinačne aktivnosti smo pokrenuli u kratkom vremenskom periodu, ali ipak postepeno. Želeli smo da zaposleni postignu dublje razumevanje prednosti, da razmisle o mogućnostima koje se nude, da ih izaberu i uključe. Aktivnosti programa CARE za telo su: osnivanje kadrovskih sportskih klubova (trčanje, odbojka, fudbal, fitnes i aerobik, badminton i biciklizam); sportski fokusirani vikendi (takmičenja u kojima učestvuju svi takvi klubovi iz različitih zemalja); redovne sistematske zdravstvene kontrole svake dve godine za sve zaposlene; i preglede dojke i prostate za zaposlene starije od 40 godina. Aktivnosti programa CARE za dušu su: „dan vrednosti“ (dobrotvorne aktivnosti u kompaniji i društvu u celini); dodatne donacije kompanije i dodatni dani odsustva za dobrotvorne aktivnosti (kompanija uporedi donaciju koju je dao dobrotvornoj organizaciji zaposleni, zaposleni dobija dodatni dan odsustva za svoju dobrotvornu aktivnost). Kreativni impuls (podrška kreativnosti organizovanjem internacionalnih konkursa za književno stvaralaštvo, vizuelne umetnosti, scenske i druge umetnosti); mogućnosti za obrazovanje i obuku unutar kompanije (radionice na kojima stručnjaci kompanije prenose svoja znanja zaposlenima); solidarnost i podrška zaposlenima koji prolaze kroz teškoće (pomoću precizno definisanog skupa pravila o načinu i visini podrške i slučajevima u kojima se ona može dati). Aktivnosti programa CARE za ravnotežu

između posla i privatnog života su: fleksibilno radno vreme; mogućnost rada od kuće; dan odsustva za roditelje na prvi dan školovanja deteta; posete preduzeća dece zaposlenih; Novogodišnji pokloni za malu decu zaposlenih; ulaznice za događaje sponzora; popusti na usluge koje pružaju poslovni partneri kompanije.